

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ**

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

НАУКОВИЙ ЗБІРНИК

ВИПУСК 59

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

Умань 2018

ББК 74.20я5
УДК 371 (06)
П 86

ISSN 2307-4922
Psihologo-pedagogični
problemi sil's'koї školi
Psihol.-pedagog. probl. sil's'koї šk

Науковий збірник. Випуск LIX. Виходить 2 рази на рік.
Заснований у 2002 році. Засновник: Уманський державний
педагогічний університет імені Павла Тичини.
Ресстраційне свідоцтво КВ № 6291 від 04.07.2002 р.

*Науковий збірник входить до нового Переліку фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук
(наказ МОН України від 12 травня 2015 р. № 528, додаток 10)*

*Рекомендовано до друку вченою радою
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини
(протокол № 4 від 30 жовтня 2018 р.)*

П 86 Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових
праць Уманського державного педагогічного університету імені
Павла Тичини / [ред. кол.: Безлюдний О. І. (гол. ред.) та інші]. Умань:
ВПЦ «Візаві», 2018. Вип. 59. 290 с.

Науковий збірник призначений для докторантів, аспірантів, викладачів
вищих навчальних закладів, усіх тих, хто цікавиться психолого-педагогічними
проблемами сільської школи.

Редакційна колегія:

Безлюдний О. (головний редактор) – доктор педагогічних наук, професор, ректор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Комар О. (заступник головного редактора) – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Бех І. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, директор Інституту проблем виховання НАПН України, заслужений діяч науки і техніки України;

Бендерець Н. – кандидат педагогічних наук, доцент, перший проректор Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради «Академія неперервної освіти»;

Бібік Н. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, головний науковий співробітник лабораторії початкової освіти;

Бондар В. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, директор Інституту педагогіки Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова, заслужений працівник освіти України;

Ващуленко М. – доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, головний науковий співробітник лабораторії початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України, завідувач кафедри педагогіки і методики початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка, заслужений діяч науки і техніки України мовознавець, учений, методист;

Дова Т. – кандидат педагогічних наук, професор кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка;

Кічук Н. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та соціальної педагогіки Ізмайльського державного гуманітарного університету;

Коберник О. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Кочубей Т. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Кузь В. – доктор педагогічних наук, професор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, академік НАПН України;

Логачевська С. – кандидат педагогічних наук, заслужений учитель України, Балахівська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів;

Пстухова Л. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету дошкільної та педагогічної освіти Херсонського державного університету;

Приходько Ю. – доктор психологічних наук, професор Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова;

Савченко О. – доктор педагогічних наук, професор, віце-президент Національної академії педагогічних наук України, академік НАПН України, заслужений працівник освіти України;

Сазітов Р. – кандидат біологічних наук, доцент, Санкт-Петербурзький університет, директор Балтійського фонду природи Санкт-Петербурзького товариства природо-дослідження;

Суріна І. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету педагогіки і психології Академії поморської м. Слупськ, Польща;

Сухомлинська О. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України;

Чепелєва Н. – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, заступник директора Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України;

Якимчук Б. – кандидат психологічних наук, доцент, декан факультету початкової освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Сергій Куценко

ФОРМУВАННЯ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ: ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД

Стаття присвячена проблемі формування хореографічної культури студентів-хореографів. Автором окреслено етнокультурний підхід до означеного процесу як пріоритетний, з метою соціалізації майбутніх учителів танцю, що передбачає виховання етнічної ідентичності у процесі хореографічної освіти. Надважливим елементом етнокультурного підходу визначено народний танець, який зберігає в пам'яті поколінь ідеальні норми та високоморальні вимоги. Доведено, що зміст народного хореографічного мистецтва відображає загальнолюдські цінності та проектується як інтегральний простір самовираження особистості студента.

Ключові слова: хореографічна культура, етнокультурний підхід, народний танець, фольклор, майбутній учитель хореографії.

The article is devoted to the problem of forming choreographic culture of the future choreography teachers. Forming choreographic culture in the broad sense of the word is not only the studying of fundamentals of choreography and the acquaintance with the works, but also the forming of socially useful qualities, knowledge, behavior patterns, aesthetic taste, as well as orientation to common mankind values, interethnic tolerance. According to the author, the forming choreographic culture provides not only a versatile complex orientation in the choreography direction, but also opens up space for the manifestation of creativity, individual interests, inclinations, abilities.

The ethno-cultural approach to this process is a priority, with a view to the socialization of future choreography teachers in the process of choreographic education. The most important element of the ethno-cultural approach in the process of forming choreographic culture of future choreography teachers is the folk dance, which preserves ideal norms and high moral requirements in the memory of generations. The studying and mastering of folk choreographic traditions is the way to the forming creative person who is capable to comprehend the beauty and inevitable value of spiritual culture of his people and other peoples, to understand and appreciate the contribution of everyone to the treasury of universal human spiritual culture. Choreographic folklore, adequately reflecting the content and character of social-public development of people, produces specific forms and genre styles, which become distinctive features of every national choreographic culture.

As a result of scientific research, it has been proved that the content of

folk dance reflects the common mankind values and is projected as an integral space of universal self-expression of the student's personality, forming of his moral and aesthetic relations with the world, development of his intellectual and creative potential, and forming choreographic culture.

Keywords: *choreographic culture, ethnocultural approach, folk dance, folklore, future choreography teacher.*

Важливим завданням у процесі підготовки майбутніх учителів хореографії у закладах вищої освіти України є формування їхньої хореографічної культури. Інструментом забезпечення цього процесу є народний танець. Народне хореографічне мистецтво поліцентричне. Вбираючи в себе танцювальні жанри та стилеві особливості, воно сприяє розвитку емоційної, духовної та інтелектуальної сфери людини. Потужний виховний потенціал народного хореографічного мистецтва часто залишається нереалізованим у зв'язку з недооцінкою хореографії як дієвого виду мистецтва в духовному становленні особистості. Неабиякою мірою цьому також сприяє інтенсивний розвиток в засобах масової комунікації розважальної індустрії, де танець позиціонується у формі рекламно-розважального напрямку. У результаті чого на задній план відтісняється саморозвиток суспільства до дійсних художніх цінностей через досягнення народних традицій та звичаїв. Вважаємо, що етнокультурний підхід як фактор соціалізації майбутніх учителів танцю у процесі хореографічної освіти передбачає виховання у підростаючого покоління етнічної ідентичності. Адже у контексті етнокультурного підходу формується здатність до міжетнічного і міжкультурного спілкування.

Проблема формування хореографічної культури є предметом дослідження науковців у галузі педагогіки, філософії, мистецтвознавства (О. Бикової [3], С. Легкої [5], С. Михайловської [6], В. Нечитайло [7], І. Степанюка, П. Фриза [8], Д. Шарикова [9] та ін.). Однак варто зазначити, що, незважаючи на численність робіт, присвячених осмисленню хореографічної культури, етнокультурний підхід у процесі формування означеного феномену до теперішнього часу не розроблено, хоча певна потреба в забезпеченні етнокультурної спрямованості хореографічної освіти існує.

Мета статті полягає в обґрунтуванні етнокультурного підходу в процесі формування хореографічної культури студентів-хореографів.

У наукових розвідках Д. Шарикова, хореографічна культура розглядається ширше, ніж термін хореографічне мистецтво і хореографія, тому, зазначає автор, що деякі форми, стилі танцю нині виходять за межі як загальної характеристики мистецтва взагалі, так і хореографії зокрема, головним чинником яких є художня форма і принцип [9].

На думку П. Фриза, хореографічна культура є динамічним та

інтегрованим явищем, процесом творчої самореалізації, який передбачає створення нової інформації, тобто продуктивну діяльність [8, с. 492].

За дослідженнями О. Бикової, хореографічна культура як складова частина естетичного життя особистості включає в себе предметні результати творчої діяльності людей, людські сили і здібності, реалізовані в хореографічній діяльності, а також соціальні поняття та цінності, спільні для великої групи людей і які передаються від покоління до покоління. Хореографічна культура, за переконаннями автора, трактується як один із видів культури суспільства, що складається в образно-творчому відтворенні природи, суспільства і життєдіяльності людей засобами народної хореографії [3, с. 130].

Під формуванням хореографічної культури в широкому сенсі слова ми розуміємо не тільки вивчення основ хореографічного мистецтва і знайомство з його творами, а й формування у студентів соціально корисних якостей, знань, моделей поведінки, естетичного смаку, а також, орієнтацію на загальнолюдські цінності, міжнаціональну толерантність.

Народне хореографічне мистецтво містить колосальні можливості в плані виховання і розвитку особистості. Через його осягнення людина засвоює параметри своєї національної культурної ідентичності, разом з усвідомленням органічної єдності рідної хореографічної культури зі світовою художньою культурою – розумінням не лише своєї етнокультурної особливості, а й спільності. Ось чому етнокультурний підхід повинен стати одним з основних принципів та першим кроком на шляху формування хореографічної культури у процесі професійної підготовки вчителів хореографії у закладах вищої освіти.

Надзвичайним елементом етнокультурного підходу у процесі формування хореографічної культури майбутніх учителів танцю є народна творчість, яка зберігає в пам'яті поколінь переважно ідеальні норми і правила поведінки та високоморальні вимоги. Сила емоційного впливу різних видів і жанрів фольклору дозволяє коригувати моральний досвід студентів. Народні пісні, танці, мелодії не тільки здатні вплинути на формування естетичного смаку, а й на духовний розвиток особистості, на процес соціалізації в умовах міжетнічного та міжпрофесійного діалогу. За допомогою народної хореографічної творчості здійснюється взаємозв'язок зовнішнього середовища з внутрішнім світом особистості, тому етнічна спільність надає їй необхідний шлях до самореалізації.

Аналіз наукових досліджень доводить, що знання народного мистецтва, позитивно впливає на особистість, яка приходить до усвідомлення себе як частини рідного народу, тобто до етнічної самоідентифікації. Розділяємо думку С. Легкої в тому, що народна хореографічна культура відіграє велику роль у ствердженні національної самоідентичності [5, с. 16].

Багатонаціональний та регіональний колорит, сфокусований у

навчальних програмах підготовки майбутніх учителів хореографії у ЗВО, також вносить певну специфіку в процес формування їхньої хореографічної культури. Студенти переконуються в тому, що танець і музика різних народів розповідає про спільні явища життя, почуття, думки, переживання. Емоційно-усвідомлене сприйняття і виконання народного танцю активно сприяє формуванню у них патріотизму і міжнаціональної толерантності. Емоційно-естетичний вплив народного танцю об'єктивно несе етичне навантаження, сприяючи формуванню системи моральних цінностей студента. Відбувається естетичне переживання і збагачення морального досвіду особистості, і, чим сильніші естетичні почуття, тим більшою мірою проявляється вплив танцю на особистість студента, на розвиток його моральних якостей.

Питання впливу народних хореографічних традицій на становлення особистості студентів-хореографів поки не знайшли широкого відображення в педагогічній літературі та наукових дослідженнях. Внаслідок неопрацьованості цієї проблеми, в теорії та практиці при підготовці вчителів хореографії, ми спостерігаємо дещо формалізоване уявлення про формування хореографічної культури студента. Цей погляд на народне хореографічне мистецтво, з нашої точки зору, не враховує деякі важливі моменти: не береться до уваги традиційність як форма побутування народного мистецтва, спосіб його існування, а в традиційності, поряд з яскраво вираженим етнічним ядром, є інтернаціональний елемент, властивий народному мистецтву будь-якого етносу; не враховується історико-етнічний аспект – традиційні зв'язки мистецтва народу з потягом до суспільного середовища, де суспільна мораль вимагає від людини поваги до іншого, активної діяльності з перетворення життя відповідно до норм співіснування.

Традиції та звичаї – дві взаємозалежні форми інституційних впливів на підрастаюче покоління. Якщо звичаї передають конкретні зразки конкретних вчинків, дій, то традиції формують соціально значущі якості члена етнічної групи і на традиціях ґрунтується трудове, фізичне, естетичне і релігійне виховання. Традиції включають в себе звичаї, обряди, ритуали як стереотипізовані форми соціальної поведінки. Звичаї строго регламентують вчинки членів етносу в конкретних ситуаціях, регулюють поведінку особистості в тій чи іншій сфері життя і діяльності, в тому числі і в міжособистісних відносинах. Педагогічний аспект звичаїв, таким чином, полягає у виробленні певних звичок і стандартів поведінки. Дидактичне начало в цьому випадку проявляється, перш за все, у вигляді правил для наслідування. Неабияке значення в народному танці мають обрядові дії, що супроводжували майже всі види праці людей, а саме: мисливство, землеробство, скотарство. А також ритуальні дії, пов'язані з побутом (народженням дитини, весіллям, смертю), в яких виражався глибокий моральний зміст.

У процесі формування і розвитку хореографічної культури студента в умовах вузівської освіти формуються мотиви його творчого самовираження, пам'ять збагачується різноманітними враженнями, образами, уявленнями. Формування хореографічної культури дає не тільки різнобічну комплексну орієнтацію в галузі хореографії, а й відкриває простір для прояву творчості, індивідуальних інтересів, нахилів, здібностей. У танці, як виді мистецтва, потенційно закладена і може розвиватися здатність, яка становить необхідний компонент творчого ставлення людини до навколишнього світу – творча уява та фантазія. Формуючись в хореографічній діяльності, творчість, згодом, має тенденцію до прояву не тільки в одному виді мистецтва, але і в будь-якому виді діяльності. Неодмінною умовою всього перерахованого вище буде відмова від стереотипних уявлень, тому і процес пізнання народної хореографічної культури набуває в цьому випадку розвивального характеру, збагачує підрастаюче покоління різноманітністю почуттів.

Як відомо, професійні потреби необхідно розвивати за допомогою варіантності, що спонукає студента шукати варіанти творчого виконання твору і дозволяє отримати максимум вражень, художності, коли увага акцентується на красі хореографічних образів, навколишнього життя, що дозволяє навчити його емоційно зосереджуватися, насолоджуватися красою. Багатожанрову різноманітність народного танцю не можна переоцінити. Звернемося до класифікації, запропонованої видатним дослідником українського танцю А. Гуменюком [4]. Він класифікує народну хореографію на обрядовий, побутовий та сюжетний жанри. Обрядовий пов'язує з календарно-обрядовими діями, отже хороводами. Побутовий – з веселощами і розвагами в побуті, а також танцями з варіантами певного сюжету, отже, із сюжетними танцями. Тому класифікація жанрів набуває остаточно такого вигляду: хороводи, побутові та сюжетні танці.

Хороводи являють собою синкретичний вид народної творчості, у якому поєднуються поезія, музика у вокальному викладі та хореографія. Основну тематику хороводів складала праця, побут і елементи язичницьких вірувань. Останні тепер у народі не побутують. Залишилися ті, у яких знайшли свій вияв трудові процеси, родинно-побутові стосунки, оспівування рідної природи, патріотичних почуттів тощо [4, с. 6–13]. З формуванням української народності, яке відбувалося в надзвичайно важких соціально-економічних умовах, у безперервній боротьбі зі своїми гнобителями, народ, свято зберігаючи традиційні хороводи, створював нові пісні, танці, інструментальну музику. У цей час з'являються історичні пісні, думи. Поряд із ними формується жанр побутових танців, які беруть свій початок із хороводів, але, на відміну від останніх, відзначаються яскравим національним колоритом. У цих танцях знайшли відображення типові риси характеру українців: винахідливість, спритність, дотепність,

геройзм. Сюжетні танці – жанр підсумковий, узагальнювальний, але разом із тим це вже новий, вищий етап розвитку народного хореографічного мистецтва, найбагатший за тематикою. У сюжетних танцях засобами народної хореографії відображаються конкретні явища навколишнього життя і природи [4, с. 13–21].

Український фольклорний танець, дуже наближений до культури білоруського, польського, російського танців, а також танців Прибалтики, що обумовило їх взаємовплив. Тому народні обряди, звичаї, легенди, пісні та танцювальний фольклор цих народів мають багато спільних рис. У процесі взаємного культурного збагачення, культура кожного народу зберігає свій національний колорит, що є закономірним, так як переймаючи, народ не просто копіює, а творчо переробляє культурні цінності.

Мистецтво танцю постійно розвивається. Рухи танців, що переходять з покоління в покоління, зі зміною соціально-побутових умов життя народу нерідко видозмінюються і ускладнюються, урізноманітнюючись новим характером виконання. Рухи запозичені в інших народів, зливаються з домінуючим національним стилем, і розширюють виразні можливості хореографічної лексики. Прикладом такого запозичення можуть бути різноманітні білоруські польки, що перегукуються (підскоками, притопами) з литовськими, латвійськими, молдавськими і чеськими [1, с. 19].

Найважливішою ознакою народу, як відомо, є національний характер. Національна специфіка, яка властива тому або іншому народові, є результатом впливу цілого ряду чинників. До головних з них треба віднести історичний шлях розвитку народу, природно-кліматичні умови, в яких він живе та основну спрямованість його трудової діяльності. Ці чинники найактивніше впливають на національне мистецтво, додаючи йому специфічні риси. Національний характер виявлявся і в різних сферах життя народу, у тому числі і в народних танцювальних традиціях.

У фольклорному танці виявляються основні риси вдачі і темпераменту народу, що створив його. Народний танець відібрав все найістотніше і принциповіше, що характерне для народу. Саме тому танці часто не такі схожі один на одного і є унікальними у своєму роді [2, с. 14].

Національна специфічність є характерною ознакою фольклорного танцю, характер і зміст якого визначаються призначенням в житті народу і тим, що він виражає та стверджує в емоційно-образній формі, при яких конкретних обставинах виконується. Все вищевикладене дозволяє практично використовувати фольклорний хореографічний матеріал як педагогічний засіб у виховних цілях: виховання любові до національної культури, народного мистецтва взагалі, розуміння взаємозв'язку культур різних народів через знання історичного минулого. У багатьох народностей і націй з давніх часів спостерігалася вражаюча єдність цілей

виховання і виховних цінностей, була своя система народного виховання, в основі якої – накопичений багатьма поколіннями життєвий досвід, традиційні уявлення людей про добро, красу. Вивчення, освоєння народних хореографічних традицій – шлях до формування творчої особистості, здатної досягнути красу і неминущу цінність духовної культури свого народу та інших народів, зрозуміти і оцінити внесок кожного в скарбницю загальнолюдської духовної культури.

Отже, зміст народного хореографічного мистецтва відображає в собі загальнолюдські цінності та проектується як інтегральний простір всебічного самовираження особистості студента, формування його морально-естетичних відносин до світу, розвитку його інтелектуального, емоційного і творчого потенціалу, формування хореографічної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексютович Л. А. Белорусские народные танцы. Минск: Вышэйшая школа, 1978. 528 с.
2. Баглай В. Е. Этническая хореография народов мира. Ростов-на Дону: Феникс, 2007. 405 с.
3. Бикова О. В. Вплив хореографічної культури на розвиток індивідуальних творчих здібностей майбутніх вчителів хореографії. *Вісник Чернігівського національного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2015. № 127. С. 129–131.
4. Гуменюк А. І. Українські народні танці. Київ: Наукова думка, 1969. 418 с.
5. Легка С. А. Українська народна хореографічна культура XX століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 17.00.01 / Нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2003. 20 с.
6. Михайловська С. Формування хореографічної культури: географічний чинник. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1761> (дата звернення: 14.10.2018).
7. Нечитайло В. Традиційна хореографічна культура в сучасних умовах. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1610> (дата звернення: 14.10.2018).
8. Фриз П. І. Етнокультурний вимір українського хореографічного мистецтва. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2012. С. 488–492.
9. Шариков Д. І. Дефініція хореографічної культури: функції та система закономірностей існування. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6361> (дата звернення: 14.10.2018).